

Vladimír Kořínek *post mortem* v připomínce k 100. výročí vzniku PŘF UK

K nečekanému náhlému úmrtí prof. Vladimíra Kořínka v neděli 3. listopadu 2019 napsal do posledního loňského čísla Živy (2019, 6: CLI–CLII) hezkou vzpomínku z pozice oborového žáka mladší generace Petr Jan Juračka – děkujeme za ni. Mezitím se přehoupl běh času do r. 2020, který je pro Kořínkovu mateřskou fakultu významným letopočtem – Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy slaví 100 let od svého institucionálního vzniku. Protože pro tuto fakultu znamenala proměna po listopadu 1989 jakýsi nový začátek a V. Kořínek, první porevoluční děkan, stál v čele nelehko prosazovaného standardního fungování v celouniverzitním kontextu, cítím nutkání přidat něco z vlastní paměti k interakcím s Vladimírem. Mimo jiné i proto, že jako první demokraticky zvolený děkan (dokonce celou akademickou obcí, neboť fakultní senát ještě neexistoval) byl v rámci fakulty zároveň reprezentantem biologie; a v průběhu dosavadních 30 let od r. 1989 jsme byli mezi 6 děkany dva z biologické sekce, shodou okolností co do oborů podobně (ekologicky) zaměřeni – Vladimír ve vodním prostředí na zoologické objekty, já v terestrickém na vegetaci. Tahle styčná linka, jakkoli s věkovým rozdílem jedné generace, fungovala. Pro dokreslení vzpomínka ze studentských let mého ročníku v první polovině 70. let 20. století...

Ve třetím roce pětiletého studia, kdy už jsme měli zadané diplomové práce, jsem občas zašel za svým spolužákem Láďou Havlem do Viničné, kde zpracovával své vzorky planktonu v rámci diplomové práce vedené tehdejším asistentem V. Kořínkem. Téma se týkalo perlooček, bylo zčásti fyziologické, zčásti ekologické a souviselo s trofickými podmínkami vodního prostředí. Vybaví se mi pohled od vstupu do pracovny, kde se proti oknu rýsovala Kořínkova silueta nahnutá k mikroskopu, od něhož odtrhl oči jen na okamžik, aby mi řekl, ať se posadím a chvíli počkám, než se Ladislav objeví. Při čekání se mnou rozvíjel konverzaci v ekologických otázkách, hlavně dotazy, co se „dělá“ na mém kmenovém oddělení v Benátské ulici, na geobotanice. Teprve později jsem zjistil, že nešlo jen o nezávazné otázky, ale o skutečný zájem. Jako už „student mazák“ s důvěrou ze strany Jiřiny Slavíkové, která před normalizačním profesorem Radovanem Hendrychem dokázala uhájit zaměření geobotanika v rámci katedry botaniky, jsem věděl o dlouhodobých diskuzích na téma etablování ekologie na fakultě. Základními zázemí ekologie jako oboru zde byly potenciálně hydrobiologie a geobotanika, alespoň to tak vyznívalo z dialogu mezi J. Slavíkovou a dalšími geobotaniky a V. Kořínkem s jeho okolím z Hrbáčkovy školy (sám doc. Jaroslav Hrbáček, náruživý diskutér, se k otázkám ekologie aktivně vyjadřoval např. na pravidelných přednáškách Československé botanické společnosti, na něž docházel a které v té době byly bohatě navštěvované všemi generacemi). Úvahy o propojení hydrobiologie a geobotaniky, případně do úrovně nové katedry, která by nesla ekologii v názvu, byly však za normalizace po vpádu Sovětů v r. 1968 zcela neprůchodné. Když jsem po několika desetiletích už za svobodných poměrů podepisoval v roli děkana vznik katedry ekologie podpořený na návrh biologické sekce akademickým senátem, kvitovali jsme to oba s Vladimírem jako plus, jen s trochu rozpačitými pocity z geneze, kterou nikdo nepředjímal. Já také s vědomím, že se (nejen tím) zvyšuje mezikatedrová konkurence v boji o studenty, zvlášť při programovém přenechání jedné z tradičních součástí geobotaniky jejím vedením k přednostnímu rozvíjení na Masarykově univerzitě v Brně, v odvinutí od variantních přístupů k základnímu konceptu rostlinného společenstva. Spolupráce mezi novou katedrou ve Viničné a geobotanikou v Benátské však přetrvala dodnes a manifestuje se ve výukovém kurikulu, mimo jiné např. Kursem zimní ekologie.

1 Vladimír Kořínek jako mladý asistent při stavbě přístavu pro pramice na rybníku Smyslov (1966)

Vrátím-li se k začátkům, nejen L. Havel, který dodnes aplikuje poznatky ze studií na půdě Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka v Praze-Podbabě, ale i další Kořínkovi žáci z té doby vzpomínají na Vladimíra jako na výborného a oblíbeného, byť objektivního a přísného učitele, který dokázal naučit. V terénu si všiml nejen vztahů a organismů vyloženě

vodních, ale také suchozemských, jak z živočišného, tak rostlinného světa. Když některý student reptal, že exkurze má být přece „na vodu“, optal se ho Vladimír: „A jak se vyrovnáte s tím, když rostlina ze souše (nebo jiný objekt) spadne do vody?“ Svým diplomantům ponechával volnost v organizaci práce, ale pomohl nebo poradil vždy, když je zabrzdil jakýkoli problém, technická nebo neznalost. Byl sportovně založený, přinejmenším stejně jako mezi rybníky se rád pohyboval v horách.

Pozdější porevoluční vývoj na univerzitě a ve vědě obecně ve směru k byrokratizaci sledoval kriticky, a když jsem ho tu a tam navštívil, sám v podobné roli jako byl on v r. 1990 po patnáctiletém odstupu, komentoval můj tomu adresovaný povzdech v tom smyslu, že tohle nám „mladým“ tedy nezávidí. Ostatně leccos najdeme v jeho vzpomínkách na dřevní etapu novodobého vývoje na fakultě (Živa 2010, 1: II; Limnologické noviny 2012, 2: 8–11). Zájem o dění na fakultě a o kolegy z dřívějších časů projevoval pravidelně, např. nikdy se mě neopomněl v e-mailech či telefonátech zeptat na botaniky manžele Jiřinu a Bohdana Slavíkovy, Janu Osbornovou nebo Bohdana Křísu. V úvodu zmíněný text o V. Kořínkovi příliš nezmiňuje některé jeho významné mezinárodní zkušenosti; v období 1990–92 byl členem Československé komise UNESCO – jejího výboru pro vzdělání a do jeho oborově-kariérního profilu se také po r. 1964 silně promítl Mezinárodní biologický program (IBP). Za originální vědecké poznatky obdržel Naumannovu–Thienemannovu medaili Mezinárodní limnologické společnosti (SIL). Byl dlouholetým členem vědeckých společností, v nichž vykonával významné funkce (České limnologické společnosti, Mezinárodní limnologické společnosti, České zoologické společnosti). Řadu dalších faktů, zčásti sdílených, lze nalézt v textech jeho o několika let mladšího kolegy Jana Fotta (Živa 2014, 4: LXXXI–LXXXII; Limnologické noviny 2019, 4: 4–7). V jeho životě hrála významnou úlohu Hydrobiologická stanice u Blatné. Poprvé to bylo od něho, kdy jsem se doslechl, že hned v sousedství jeho bydliště v Blatné pořádká baronka Jana Hildprandtová každoroční purkyňovská setkání (Jan Evangelista Purkyně, profesor Univerzity Karlovy, byl v mládí vychovatelem Ferdinanda Hildprandta, v letech 1810–13). Je velká škoda, že rok mimořádně kulatého výročí fakulty proběhne bez Vladimíra Kořínka – mohl by výrazně přispět k reflexi minulosti instituce, vždyť studoval v období její zcela jiné podoby, Biologické fakulty, v 50. letech minulého století, mohl by podat svědectví o zákulisí vydobývání kdysi tabuizovaného vědeckého oboru ekologie.

Úryvky z rozhovoru

V rámci vzpomínky uvádíme také úryvky z knižního rozhovoru P. Kováře a V. Kořínka z r. 2010 (P. Kovář, Věda v Čechách po 20 letech. Rozhovory s přírodovědci v akademických funkcích, Academia, Praha).
PK: Vladimíre, jakou hodnotu v tvém životě představuje univerzitní výuka v přírodních vědách?

VK: Univerzita Karlova, mají tendenci je Univerzita Karlova, mají tendenci

zdůrazňovat význam kvalitních vědeckých projektů a publikaci výsledků výzkumu v prestižních časopisech pro úroveň výuky studentů. Odpovídá to však jen částečně skutečnosti. Je to naprosto nezbytný předpoklad pro doktorský a převážně i pro magisterský stupeň studia. Neplatí to však podle mého názoru pro stupeň bakalářský. Pro základní typy přednášek a cvičení v prvním třiletí studia je osobnost přednášejícího s jeho povahovými vlastnostmi, rétorickou schopností, didaktickými znalostmi a správnou a zřetelnou dikcí mnohem významnější. Rád vzpomínám na některé naše výjimečné profesory a docenty, kteří působili na tehdejší Biologické fakultě. Dokázali nejen předat spoustu informací, ale přednáška byla zároveň poutavá, i když pro základní obory tehdy převažovalo tříhodinové přednášky a soustředění posluchačů nutně občas ochabovalo. Dokonce, posuzováno dnešními kritérii, nebyli to často ani příliš význační vědci. Jejich publikace měly v některých případech jen regionální význam anebo publikovali málo. Přišel jsem na fakultu v nejhorším období počátku 50. let (1953), skoro každá rodina měla v příbuzenstvu někoho buď ve vězení, nebo jinak postiženého režimem. Přesto se mně zdálo, že právě díky některým starším přednášejícím byla fakulta klidným základem, v němž se stále ještě preferovala profesionalita. Přitom to nemohli mít tehdejší učitelé lehké. Buď jejich studium bylo válkou přerušeno, nebo museli nastoupit do náhradních zaměstnání a k odborné práci se pak vraceli v krátkém poválečném období, než byli znovu omezováni novým režimem po r. 1948.

Pro nás, studenty prvního ročníku, byli někteří profesori téměř mytickými osobami. Vzpomínám na prof. Julia Komárka, známého i populárními knížkami a cestopisy. Na přednáškách zoologie jsme ho často neviděli, nechával za sebe zaskakovat mladší asistenty, ale zkoušení si nenechal ujít. Pamatuji se, jak jsme byli překvapeni, že nás zve do své pracovny po třech. Položil první otázku, a pokud zkoušený zaváhal, okamžitě ji předal dalšímu. Pokud jsme odpovídali souvisle, nenechal nás dlouho mluvit a přešel k další otázce. Na každého vyšly tak 2–3 otázky a za čtvrt hodiny jsme byli vyzkoušeni. Přitom jsme odcházeli s pocitem naprostého duševního „vyždímání“. Podobných osobností s ori-

2 Chvilu odpočinku při odběru vzorků vody a planktonu. Černé jezero (1979). Snímky z archivu České limnologické společnosti

ginálními přístupy ke studentům bylo na fakultě více. Botanik prof. František Novák byl pověstný zkoušením praktických znalostí. V pracovně měl rozložené spousty misek a na nich různé plody, semena a kořeny. Součástí zkoušky, kromě teoretických otázek bylo i poznání jednotlivých přírodnin. Dodnes si pamatuji, že jsem si pomohl poznáním tzv. hvězdičkového kořene – badyánu a k čemu se v kuchyni používá. Jinou charismatickou osobností byl i prof. Josef Dostál, pozdější autor Klíče k úplně květeně ČSR, který nám přednášel rostlinnou morfologii. Také jeho přednášky byly oblíbené a jeho rétorický výkon obdivuhodný svým zápalem a nasazením. Podobné historky kolovaly i o dalších profesorech: Emanuel Bartoš, který se zabýval studiem vířníků a při přednáškách často používal svůj mohutný hlasový fond, rostlinný fyziolog Silvestr Prát známý záłudnými dotazy při zkoušce nebo genetik Karel Hrubý, který na přednáškách velmi otevřeně hájil svůj obor před nepřízní komunistických ideologů.

Na fakultu jsem se vrátil jako asistent katedry parazitologie a hydrobiologie až po dvouletém působení na střední škole. Tato praktická zkušenost mne přinutila uvažovat o psychologii a didaktice výuky. Tedy o otázkách, kterým při přijímání nových vědecko-pedagogických sil není věnována žádná pozornost. Zapomínáme, že ve světě existuje rozsáhlá odborná literatura, která se zabývá způsoby, jak nejlépe a přitom úsporně nejen předat, ale i upevnit určité znalosti a dovednosti. U nás se předpokládá, že každý přijatý asistent je talentovaný rétor, který se určitě ještě během let vypracuje. Někdy se to navzdory nahodilému výběru skutečně povede, mnohem častěji jsou jejich přednášky dokonalým obrazem, jak by to nemělo vypadat. Asi ani v budoucnosti není naděje na změnu: současní studenti mají často ledabylou, nezřetelnou až nesrozumitelnou dikci a jejich rétorická výchova je zcela zanedbána. Prof. Kramář, který vedl katedru parazitologie a hydrobiologie a měl za sebou také zkušenost středoškolského učitele, navštěvoval občas na počátku mé asistentké kariéry cvičení a přednášky a míval řadu

praktických rad a návodů, jak výuku zlepšit. Dnes by to bylo asi pokládáno za nežádoucí zásah do osobních práv mladého učitele.

Takže mnohem stručněji řečeno: vždy jsem považoval přednášky a cvičení za hlavní a nedílnou součást svého působení na vysoké škole. Studentům jsem vděčný nejen za nadšenou spolupráci na různých výzkumných projektech, bez níž bychom časově náročnou vědeckou práci nezvládli, ale i za nutnost neustálé mentální pohotovosti při diskuzích během přednášek, laboratorních i terénních cvičení.

PK: Jak vidíš pozici ekologie coby vědní disciplíny dnes? A jak bys ji srovnal s obdobím začátků svého působení v ní?

VK: Během mého studia nepovažovala řada vysokoškolských ani akademických vědců ekologii za zcela samostatný obor. Zastávali názor, že jde jen o jeden z možných metodických přístupů používaných např. v zoologii či botanice. Ekologie byla součástí studijního programu přednášek, ale až v devátém – předposledním semestru studia a byla volitelným předmětem. Přednášel ji doc. Jaroslav Hrbáček, který měl největší zásluhu na zavedení oboru ekologie v anglosaském pojetí – nerozlišoval rostlinnou a živočišnou ekologii a chápal ji spíše jako studium celého živého společenstva organismů, což vyplývalo z jeho výzkumného zaměření na vodní nádrže. Na fakultě se zároveň přednášel obor geobotanika, ale opět jen jako volitelný předmět, zaměřený pouze na rostlinnou ekologii. Když jsem, již jako odborný asistent, dostal v r. 1975 souhlas k přednášení ekologie živočichů, snažil jsem se pokračovat v podobném pojetí přednášky, ale zavedení ekologie bez přívlastků či „obecné“ ekologie se povedlo až po r. 1980.

Na fakultě existovaly vždy kompetenční a prestižní spory mezi katedrami, a to především ve výukových aktivitách, méně v těch výzkumných. Roli hrála i tradice jednotlivých oborů. Věcná argumentace byla téměř nemožná, navíc zde vždy existovala dělič čára mocensko-politické pozice mezi privilegovanými členy vládnoucí komunistické strany a nečleny. V současnosti je situace pochopitelně mnohem lepší, ale některé téměř stoleté tradice trvají i dnes. Stále je preferováno dělení na rostlinnou a živočišnou složku společenstva a přednášku zajišťují, pokud vím, aspoň dva přednášející – jeden orientovaný na rostliny a druhý na živočichy. Argumentace používaná pro zdůvodnění podobné organizace přednášky bakalářského stupně mně nikdy nepřišla jako přesvědčující.

PK: Dá se poukázat i na neočekávaný způsob zrodu současné katedry ekologie, která vznikla emancipací parazitologie z dřívějšího nelogického spojení s hydrobiologií, k níž se připojila skupina zoookologů. K tomu všemu se později našla botanická složka z externích zdrojů (Akademie věd) s problematikou rostlinných invazí...

VK: Vědní obor ekologie měl smůlu, že během několika dekád jeho poválečného vývoje se stal oborem nejen módním, ale i politicky zneužívaným. Ekologii byly veřejností pokládány otázky, na které nemohla dost dobře odpovědět. Aplikované

směry v ekologii neměly dostatečnou záso- bu vědecky ověřených poznatků. Opíraly se o empirická data, která mohla pomoci při řešení lokálních problémů, ale nemusela mít zcela obecnou platnost. Ekologie byla proto považována za „měkkou“ vědu. Výsledkem bylo, že tuto roli ochotně převzali skupiny nadšenců a posléze i novináři. Ekologii zkrátka rozuměl každý, kdo se trochu zajímal o přírodu. Fakta se míchala s pocity a emocemi, určitým pocitem „oprávněného“ mesiášství a vedla ke vzniku četných občanských organizací.

Mohl jsem to dobře pozorovat na názorech a vědomostech studentů, kteří přicházeli v 80. a 90. letech na fakultu. Téměř všichni byli ovlivněni pojetím ekologie jako ochrany přírody a životního prostředí lidské populace. Obtížně chápali, nebo dokonce aktivně oponovali definici oboru jako teoretické vědní disciplíny nezávislé na podobných aktivitách společnosti. V diskuzích používali spíše citové a společenské argumenty, které nemohly obstát při srovnání s výsledky získanými v kontrolovaných experimentech nebo s dlouhodobě statisticky průkaznými, nebo naopak neprůkaznými trendy různých změn v přírodě.

Díky těmto zkušenostem je můj poměr k podobným organizacím dodnes ambivalentní. Uznávám, že kvalita argumentace ochránců přírody se postupně zlepšila a část jejich představitelů má příslušné biologické vzdělání. Je také jasné, že při státních zásazích do velkých krajinných celků nebo veřejné správy na lokální úrovni je oponentura veřejnosti v demokratickém státě naprosto zásadní. Emoční náboj některých akcí je pro veřejnost lépe pochopitelný než suchá argumentace podložená fakty, ale propojení s ekologií jako vědou přináší často pro obor více škody než užítku. Projevuje se i současnou nedůvěrou v ekologickou argumentaci nebo i despektem, který je podložen řadou zbytečných a málo vědecky fundovaných akcí v minulosti. V diskuzích se studenty se také často objevovala nechuť akceptovat neschopnost teoretické ekologie navrhovat jednoduchá řešení některých problémů. Nezdálo se jim, že zkrátka některé jevy v přírodě dosud nemáme dostatečně prostudované. Nemůžeme pak zodpovědně předpovědět, jak budou biologické systémy reagovat na některé navrhované zásahy.

Protože téměř všechny podobné otázky se dotýkají ekonomické a politické sféry, je výsledkem naproste zmatení pojmů, často komické argumenty a spory vášnivých zastánců „jediny“ pravd. Veřejné debaty pak vypadají jako střetávání různých sekt, při nichž si vjíždějí do vlasů skupiny ortodoxních fanatiků. K tomu vědní obor ekologie nemůže nic říci. Přesto se ekologie od dob mého studia posunula k mnohem hlubšímu poznání mechanismů, které určují chování velkých přírodních celků nebo složitě strukturovaných společenství organismů. Je mnohem propojenější s řadou dalších i nebiologických oborů. Její zájmová oblast bude vždy zasahovat do praktických problémů řešených na úrovni státní správy, a tak i nadále bude hrozit možnost zneužití, nebo naopak odmítnutí výsledků vědeckého bádání třeba ekonomy či politiky.

Vladimír Kořínek bezesporu představuje pro vědeckou a vysokoškolskou veřejnost autoritu spojující badatelskou racionalitu a tvořivost, učitelskou empatii, státní přístup k univerzitní instituci a etické motivace.

Jan Květ

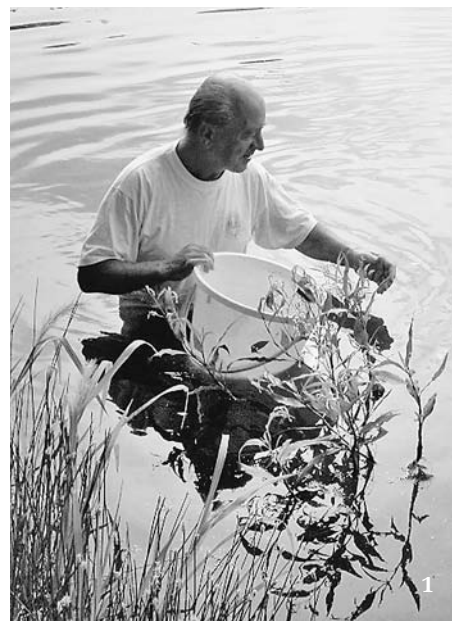
Několik vzpomínek na Štěpána Husáka – k jeho nedožitým 80. narozeninám

V posledním dni loňského roku jsme si připomněli nedožití osmdesátiny RNDr. Štěpána Husáka, CSc., významného botanika a mimo jiné i dlouholetého člena redakční rady časopisu Živa. Nejdůležitější výsledky Štěpánovy vědecké a odborné práce jsou podrobně popsány v článku k jeho 70. narozeninám (Živa 2010, 1: IV–V), o 10 let dříve jsem hodnotil jeho botanické působení u příležitosti šedesátin (Preslia 2000, 72: 543–552). Poslední odborný článek shrnující život a dílo Štěpána Husáka vyšel až po jeho smrti (Živa 2014, 6: CXLIV–CXLV). Text, který začínáte číst, si díky existenci této obsáhlé „data-báze“ může dovolit pokus podívat se na jeho pozoruhodnou osobnost poněkud jinak. Učiňme tak prostřednictvím několika z mnoha příběhů ze Štěpánova života, jichž jsem byl svědkem buď přímým, nebo nepřímým. Nejživější bývají vzpomínky z mladších let lidského života. Proto i zde takové převažují.

Se Štěpánem jsem se poprvé setkal počátkem jara 1965, kdy se přihlásil do konkurzu na místo technika v našem ekologickém oddělení Botanického ústavu tehdejší Československé akademie věd (ČSAV) v Brně. V konkurzu se asi ze 6 uchazečů umístil jako druhý v pořadí a zamlouval se nám. Byli bychom ho přijali společně s Josefem Svobodou (blíže o něm Živa 2019, 4: XCIV–XCVI), který byl v pořadí první. To však nešlo, místo bylo jen jedno. Ale o rok později, kdy naše oddělení obdrželo tři nová systemizovaná místa pro výzkum

v Mezinárodním biologickém programu (IBP, 1965–74), jsme Štěpána přijali již bez konkurzu a stal se naším velmi platným spolupracovníkem a kamarádem. Při zaměstnání dálekově studoval botaniku na Přírodovědecké fakultě dnešní Masarykovy univerzity (tehdy Univerzity J. E. Purkyně). Pro svou diplomovou práci přijal téma, které jsem mu navrhl: Vliv různých způsobů letní seče na porosty rákosu obecného a orobince úzkolistého. Zapadalo do širší tematiky produkční ekologie rybníčních pobřežních porostů, s níž jsme se účastnili výzkumu produktivity mokřadů v IBP. Štěpánovy pokusné plochy byly na pobřeží rybníka Nesytu v dnešní národní přírodní rezervaci a Ramsarské lokalitě Lednické rybníky, kde probíhala většina jihomoravského mokřadního výzkumu pro IBP. Oficiálním vedoucím Štěpánovy diplomky byl nedávno zesnulý doc. Jiří Vičerek, pracovník univerzity (Živa 2019, 2: XLIX); mně po dohodě s ním připadla úloha konzultanta.

Od té doby až do svého odchodu na věčnost 25. října 2014 patřil Štěpán po většinu času (mimo léta 1973–75, kdy ho pracovní úkoly připoutaly k průhonickému pracovnímu ústavu) mezi mé nejbližší spolupracovníky, což nám oběma přineslo mnoho společných zážitků. Ty, jež si obzvláště rád pamatuji pro jejich význam nebo zvláštnost, tvoří jakýsi časový řetězec; z něj jich pro tento článek mohu vybrat jen několik málo. Při širokém záběru Štěpánových zájmů nelze přitom zůstat pouze na poli

1 Štěpán Husák při odběru vodních makrofyt pro jejich výstavu při limnologickém kurzu pro účastníky z rozvojových zemí (podrobnosti v textu). Rybník Stehlík u obce Klec na Třeboňsku. Foto J. Květ

odborném, odměnou za toto vybočení snad bude bližší pochopení Štěpánovy pozoruhodné osobnosti. Jejím výrazným rysem byla i celoživotní solidarita s každým společenstvím, jehož se ze své vůle stal součástí. To platilo též pro naše neformální pracovní skupiny pro výzkum mokřadů – nejprve brněnskou a později i třeboňskou.

Na Lednických rybnících jsme měli základnu v maringotce u Hraničního zámečku na západním konci rybníka Hlohoveckého. Vše podstatné, co se v maringotce a kolem ní včetně terénu dělo, jsme zaznamenávali v Maringotčině zápisníčku, kronice o dvou svazcích, kterou Štěpán